

vidü'l-Kur'ân, Teshlîlü't-tecvîd, Kifâyetü'n-nisâ, Mesâil-i Diniyye, Mesâil-i Fikhiyye, Vezâif-i İslâmiyye, Tedrîbü'l-mübtedî fi'l-Arabî (yazma olarak günümüze ulaşan eserleri hakkında bk. Handžić, *el-Cevherü'l-esnâ*, s. 104-105; Šabanović, s. 617-620; Dobrača, II, 902-903; Ahmić, s. 364-366; Muharem Omerdić, s. 16-17; Fatima Omerdić, XXV-XXVI [2007], s. 338-341). Onun üç sayfadan ibaret otobiyografisi Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Arşivi'nde kayıtlı olup (nr. A-3610/TO) Muharem Omerdić tarafından Boşnakça'ya tercüme edilmiştir ("Autobiografija", *Islamska Misao*, sy. 85-86, Sarajevo, 1986, s. 18-19).

BİBLİYOGRAFYA :

Sejfulah Proho, "Autobiografija", *Gazi Hüsrevbey Kütüphanesi Arşivi*, nr. A-3610/TO (yazma nüsha); a.mlf., "Autobiografija" (trc. Muharem Omerdić), *Islamska Misao*, sy. 85-86, Sarajevo 1986, s. 18-19; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1933, s. 19-20; a.mlf., *el-Cevherü'l-esnâ fi terâcimi 'ulemâ'i ve şu'arâ'i Bosna* (nşr. Abdülfetâh Muhammed el-Hulvî), Kahire 1413/1992, s. 103-105; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana Bosne i Hercegovine na Orjentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 617-620; Kasim Dobrača, *Katalog Arapskih, Turskih i Perzijskih Rukopisa*, Sarajevo 1979, II, 902-903; Chameran (Hadži İbrahim Hakkî Çokić), "Merhum Sejfullah ef. Proho", *Hikmet*, sy. 44, Tuzla 1933, s. 254-255; Hifzija M. Hasanefendić, "Sejfullah Proho", *Narodna Pravda*, sy. 42, Sarajevo 1941, s. 4; Mahmud Traljić, "10-Godišnjica Smrti Sejfullah ef. Prohe", *Osvit*, sy. 42-43, Sarajevo 1942, s. 2; Alija Ahmić, "Profesor Sejfullah Prohić-Uz 120 Godišnjicu Rođenja", *Takvim*, Sarajevo 1979, s. 363-366; Muharem Omerdić, "Autobiografija Sejfullah Efendije Prohe", *Islamska Misao*, sy. 85-86 (1986), s. 16-17; Fatima Omerdić, "Bibliografija Štampanih Djela Arapskim Pismom Bosanskohercegovackih Autora u Gazi Husrev-Begovoj Biblioteci", *Analî GHB*, XXV-XXVI (2007), s. 338-341.

MUHAREM OMERDIĆ

SEYFÜDDEVLE, Abdüssamed Han

(سيف الدولة عبدالصمد خان)

(ö. 1150/1737)

Bâbürlü devlet adamı.

Asıl adı Hâce Abdürrahîm b. Abdülkerîm olup Abdüssamed Han adıyla tanınır. Aslen Semerkantlı olup nesebi Nakşibendî meşâyihinden Hâce Ubeydullah Ahrâr'a dayanır. Seyfüddevle ve Delîr Ceng unvanları Bâbürlü Devleti'ne hizmetlerinden dolayı verilmiştir. Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb'in hükümdarlığı döneminde (1658-1707) ailesinin bir seyahat için bulunduğu Agra'da doğdu. İki yaşında iken ailesi

Semerkant'a döndü. İlk eğitimini burada alan Seyfüddevle genç yaşta Canoğulları'ndan Sübhan Kulî Han'ın (1682-1702) maiyetine girdi ve şeyhülislâm rütbesine ulaştı. Daha sonra Hindistan'a gitti ve Bâbürlü idaresinde Evrengzîb'in kumandanlarından İran asıllı (İrani) Zülfikar Han'ın himayesine mazhar olup onun maiyetinde mansabdar oldu. Yine Evrengzîb'in kumandanlarından Türk asıllı (Turanî) Muhammed Emin Han'ın kardeşiyle evlenmesinin ardından mansabı arttı ve bir müddet Dekken ve civarında bulunduktan sonra 1125'te (1713) Sultan Ferruhsiyer zamanında Lahor valisi tayin edildi. 1127'de (1715) Seyfüddevle'ye ilâveten Delîr Ceng unvanıyla taltif edildi. Ferruhsiyer tarafından o sırada Pencap'ta isyan eden Sih lideri Guru Banda'nın isyanını bastırmakla görevlendirildi. Seyfüddevle'nin oğlu Zekeriyâ Han da babasına yardım için Cammû'ya gönderildi. Seyfüddevle, 20.000 kişiyi aşkın bir kuvvetle Guru Banda'yı sekiz ay muhasara ettikten sonra bozguna uğrattı (1127/1715). Böylece Sih tehdidini önleyerek Pencap bölgesinde asayiş ve huzuru temin etti. Aynı şekilde Afgan Hüseyin Han Kasûrî'nin çıkardığı isyanı da bastırdı. 1137'de (1724) Mülta valisi tayin edilince oğlu Lahor valiliğine getirildi. 28 Rebülevvel 1150'de (26 Temmuz 1737) vefat eden Seyfüddevle Lahor'a defnedildi. Bâbürlü kaynaklarında zeki ve kabiliyetli bir devlet adamı, âlim ve sanatkârları himaye eden cömert bir idareci olarak zikredilir. Dindar bir devlet adamı olup gayri müslimlere de hoşgörülü davranırdı. Nâsîrüddin Muhammed Şah zamanında Nizâmülmülk Âsaf-câh'ın yeniden cizye koymasına karşı çıkmıştı.

BİBLİYOGRAFYA :

Shah Nawaz Khan, *Ma'âşir al-umarâ* (trc. A. H. Beveridge, ed. B. Prashad), Calcutta 1911, I, 71-73; Storey, *Persian Literature*, I, 664; Muhammed Hashim Khatî Khan, *Muntakhabu'l-Lubab (The History of India* içinde, ed. H. M. Elliot - J. Dowson), Delhi 1990, VII, 456-457, 491, 511, 516; S. Chandra, *Parties and Politics at the Mughal Court, 1707-1740*, Aligarh 1959, s. 68; K. Singh, *A History of the Sikhs*, London 1963, I, 112-116; *Esrâr-ı Şamedî* (nşr. Muhammed Şücâüddin), Lahore 1965, s. 5-55; Aziz Ahmad, *The Punjab under Abdus Samad Khan and Zakariyya Khan, 1713-1745* (yüksek lisans tezi, 1980), Quaid-i-Azam University; S. Digby, *Sufis and Soldiers in Awrangzeb's Deccan*, Oxford 2000, s. 126; S. Maqbul Ahmad, "Abd-al-Şamad Khan", *Ehr.*, I, 162.

AZMÎ ÖZCAN

SEYFÜDDEVLE, Sadaka b. Mansûr

(bk. SADAKA b. MANSÛR).

SEYFÜDDEVLE el-HAMDÂNÎ

(سيف الدولة الحمداني)

Ebü'l-Hasen Seyfû'd-devle Ali
b. Abdillâh b. Hamdân b. Hamdûn
et-Tağlibî el-Hamdânî
(ö. 356/967)

Hamdânîler'in

Halep kolunun kurucusu ve ilk emîri
(944-967).

17 Zilhicce 303 (22 Haziran 916) tarihinde Meyyâfârikin'de dünyaya geldi. 301 (914) yılında doğduğu da rivayet edilir. Hamdânî hânedanının kurucusu Ebü'l-Heycâ Abdullah b. Hamdân'ın oğludur. Babasının ölümünden (317/929) sonra ağabeyi Nâsîrüddevle Hasan'ın himayesinde yetişti. İki kardeş Abbâsî halifeleri Muktedir-Billâh, Kâhîr-Billâh ve Râzî-Billâh devirlerinde meydana gelen karşılıklar sırasında Musul'da iktidarlarını sürdürmeye çalıştı. Seyfüddevle, Hamdânîler'e tâbi Diyarbekir Valisi Ali b. Ca'fer'in isyanını bastırarak dikkatleri üzerine çekti (324/936); ardından Bizans'ın Şark kuvvetleri kumandanı İoannes Kurkuas'ı bozguna uğrattı (326/938). İrmîniye'de hüküm süren bazı Ermeni ve Gürcü prenslerini kendine tâbi kıldı. 940'ta Şebinkarahisar'ı tahrip etmek için Bizans topraklarına girdi. Halife Müttakî-Lillâh'ın Bağdat'ı tehdit eden Berîdîler'e karşı Hamdânîler'den yardım istemesi üzerine Nâsîrüddevle Hasan, Seyfüddevle'yi yardıma gönderdi. Ancak halife, emîrül-ümerâ İbn Râik ve Seyfüddevle, Berîdîler karşısında tutunamayıp Musul'a çekilmek zorunda kaldılar. Bu arada iki kardeş İbn Râik'i öldürdü ve halifeye kendisine suikast düzenlemek istediği için öldürüldüğünü söyledi. Halife de Hasan el-Hamdânî'yi emîrül-ümerâ tayin edip "Nâsîrüddevle", kardeşi Ali'ye "Seyfüddevle" lakabını verdi (1 Şâban 330 / 21 Nisan 942). Halife, Hamdânîler ve Türk Emîri Tüzün ile birlikte Bağdat'a yürüyünce Berîdîler şehri terkettiler. Ağabeyi Nâsîrüddevle tarafından Berîdîler'i cezalandırmak için Vâsıt'a gönderilen Seyfüddevle onları mağlûp etti. Ancak ordusundaki Türk askerlerle anlaşamayıp Bağdat'a döndü. Nâsîrüddevle ve Seyfüddevle, Bağdat'ta Türk askerleriyle mücadeleye girmekten çekilip Musul'a gittiler. Bunun üzerine halife Türk kumandanlarından Tüzün'ü emîrül-ümerâ tayin etti. Halife Müttakî-Lillâh bir süre sonra Nâsîrüddevle'ye haber gönderip Musul'da himayesinde kalmak istediğini bildirdi. Tıkrît'te Seyfüddevle tarafından karşılanan halife onunla birlikte Rakka'ya gitti. Bir süre sonra Tüzün'ün vaad-

lerine aldanıp Bağdat'a dönmek için yola çıkınca yolda Tüzün tarafından gözlerine mil çekildi (20 Safer 333 / 12 Ekim 944). Ardından Seyfüddevle İhşîdîler'in hâkimiyetindeki Halep'e göz dikti ve daha önce Halep valiliği yapmış olan Ebû'l-Feth Osman b. Saîd el-Kilâbî'nin yardımıyla şehri ele geçirdi (8 Rebüllevvel 333 / 29 Ekim 944). Böylece Hamdânîler'in Halep kolu kurulmuş oldu. Seyfüddevle, Halep'te güçlü bir emirlik oluşturmakla birlikte ağabeyi Nâsîrüddevle'ye bağlılığını sürdürdü.

Seyfüddevle, İhşîdîler'in Halep'i geri almak için sevkettiği Ebû'l-Misk Kâfûr kumandasındaki orduyu Humus yakınlarında Rastân'da bozguna uğrattı ve Humus'u da topraklarına kattı. Daha sonra Dimaşk'a yürüdü. Seyfüddevle'nin Dimaşk'a girdiğini haber alan (Ramazan 333 / Nisan-Mayıs 945) İhşîd Muhammed b. Tuğç elçi gönderip Dimaşk'ı iade etmesi halinde Kinnesrîn ve Humus cündünü ve diğer bazı yerleri kendisine bırakacağını bildirdi, bölgede kendisine tâbi olarak hüküm sürmesini teklif etti. Seyfüddevle bu teklifi reddetti. Bunun üzerine İhşîd şehir halkını Seyfüddevle aleyhine kışkırtıp Dimaşk'ı terketmek zorunda bıraktı. Seyfüddevle, Kinnesrîn yakınlarında İhşîdîler'le yaptığı savaşı kaybedince Halep'i de bırakmaya mecbur oldu (Şevval 333 / Mayıs-Haziran 945). İhşîd Muhammed b. Tuğç daha sonra Seyfüddevle ile anlaşarak Halep, Humus ve Antakya'yı da içine alan Kuzey Suriye topraklarını ona bırakıp Dimaşk'a döndü (334/945). Bu anlaşmanın ardından taraflar arasında akrabalık tesis edildi; Seyfüddevle İhşîd'in yeğeniyle evlendi.

İhşîd Muhammed b. Tuğç'un ölümünün (Zilhicce 334 / Temmuz 946) ardından Seyfüddevle Dimaşk'ı yeniden ele geçirip Mısır'ı hâkimiyeti altına almak için seferber olduysa da Remle yakınlarında yapılan savaşta Kâfûr'a mağlûp oldu (335/946). 335 (947) yılı baharında Ukayl, Nümeir b. Âmir, Kelb ve Kilâb b. Rebîa kabilelerinden topladığı bir orduyla tekrar İhşîdîler üzerine yürüdü ve yine mağlûp oldu; Halep İhşîdîler'in eline geçti. İhşîdîler daha sonraki dönemde yaptıkları savaşlarda da Seyfüddevle'yi yenmelerine rağmen muhtemelen onun Bizans'a karşı yürüttüğü yaz seferlerini dikkate alıp Halep ve civarını kendisine bıraktılar. İhşîdîler ile yaptığı anlaşmanın ardından (336/947) Seyfüddevle Halep'e kesin olarak yerleşti. Bu tarihten itibaren kendisini Bizans ile mücadeleye adanmış Seyfüddevle başlangıçta pek başarılı olamadı. 950'de Kapadokya'ya düzenlediği sefer başarılı geçmesine rağmen

dönüşte pusuya düşürüldü ve ordusunun büyük bir kısmı imha edildi. "Gazvetü'l-musîbe" adı verilen bu savaşta Seyfüddevle canını zor kurtardı. 953'te önceki yıllarda Bizans'ın eline geçen Maraş'ı geri aldı. Seyfüddevle, Bizans üzerine düzenlediği yaz seferlerini 343 (954) yılına kadar sürdürdü. Nikephoros Phokas kumandasındaki Bizans ordusu 957'de Hades'i geri aldı, ertesi yıl da Ioannes Çimiskes Samsat'ı zaptetti. 961'de Girit'in Bizans'ın eline geçmesi müslümanlar için büyük bir felâket oldu ve buradaki Bizans kuvvetleri Anadolu'ya sevk edildi. Bunun sonucunda Anazarba, Ra'bân ve Dülûk işgal edildi. Bir yıl sonra Halep'in Bizans İmparatoru Nikephoros Phokas tarafından istilâ ve tahrip edilmesi Hamdânîler için büyük bir kayıp oldu (Zilkade 351 / Aralık 962). Her ne kadar Nikephoros Phokas aynı yılın sonunda Halep'i terketmek zorunda kaldıysa da şehirde yaptığı tahribatin izleri uzun süre silinemedi.

Seyfüddevle, 963'te Halep'in intikamını almak için Tarsus'tan Konya'ya kadar uzanan topraklara akınlar yapmaya başlayınca Şark domestikosluğuna getirilen Ioannes Çimiskes karşı taarruza geçip Adana'ya kadar geldi (Zilhicce 352 / Aralık 963-Ocak 964) ve Misis'i kuşattı. Halep'in geçici de olsa Bizans'ın eline geçmesi ve Hamdânîler'in uğradığı yenilgiler İslâm dünyasında büyük yankı uyandırdı. İmparator Nikephoros Phokas 354'te (965) Misis ve Tarsus'u işgal etti. Seyfüddevle isyanlar ve karışıklıklarla uğraşmak zorunda kaldığından bu işgallere yeterince müdahale edemedi. İhşîdîler'den Kâfûr'un gönderdiği erzak yüklü gemiler ancak Tarsus'un düşmesinden sonra ulaşabildi. Çukurova'daki şehirlerin Bizans'ın eline geçmesiyle Suriye kapıları Bizans'a açılmış oldu. Bununla birlikte 355 (966) yılında taraflar arasında anlaşma sağlandı ve esir mübadelesi yapıldı. Ancak Nikephoros Phokas birkaç ay sonra tekrar Hamdânî topraklarına saldırdı; Menbic, Halep ve Antakya'yı tehdit etti. Bazı yerleri yağma ve tahrip ederek 966 sonlarında ülkesine döndü. 24 Safer 356'da (8 Şubat 967) Halep'te vefat eden Seyfüddevle'nin (İbn Hallikân, III, 405) cenaze namazı Şerîf Ebû Abdullah el-Aksâsî tarafından kıldırıldı ve Meyyâfârikîn'e götürülüp annesinin türbesine defnedildi. Yerine oğlu Ebû'l-Meâlî Sa'düddevele geçti.

İmâmîyye Şîası'na mensup olan Seyfüddevle cömert, asaletli ve cesur bir emirdi. Cihada gidiş dönüşleri sırasında üzerinde biriken toz toprağın bir kerpiç yapılarak mezarının başına konmasını vasiyet et-

mişti. Arapça dışında muhtemelen Grekçe de biliyordu ve Yunan kültürüne vâkıftı. Seyfüddevle kahramanlığı yanında edip, şair ve âlimleri himaye etmesiyle de tanınmıştı; kendisi de şairdi. Servetinin büyük bir kısmını esirlerin kurtarılması için harcamıştı. Seyfüddevle'nin himayesiyle Mütenebbî, Fârâbî, yeğeni Ebû Firâs el-Hamdânî, Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, Nâmî, Bebbegâ, Ve'vâ ed-Dimaşkî, Hâlidîyyân, Hüseyin b. Keşkerâyâ, Ebû'l-Kâsım er-Rakkî, İbn Hâleveyh, Ebû't-Tayyib el-Lugavî, Ebû Ali el-Fârisî, İbn Havkal, Kûşâcım, İbn Nübâte el-Hatîb gibi düşünür, edip, şair ve âlimler Halep'i bir kültür merkezi haline getirmişlerdi. Bu sebeple çağdaş müellifler onun dönemini "el-asrû'z-zeheb" olarak tanımlamıştır. Ebû Mansûr es-Seâlibî *Mâ cerâ beyne Seyfiddevle ve'l-Mütenebbî* adıyla bir eser yazmıştır (Leipzig 1847).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 145, 195, 247; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-ümem*, II, 26-29, 39, 43 vd., 190 vd., 199-209, 213 vd.; Seâlibî, *Yetîmetü'd-dehr* (nşr. Ali M. Abdülâtîf), Kahire 1352/1934, I, 11-26; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, *Rüstümü dâri'l-hilâfe* (nşr. Mîhâil Avvâd), Beyrut 1406/1986, s. 131; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, tür.yer.; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 401-406; İbnü'l-Adîm, *Züddedü'l-haleb*, I, bk. İndeks; a.mlf., *Buğyetü't-taleb* (Zekkâr), bk. İndeks; Mustafa eş-Şek'a, *Seyfüddevle el-Hamdânî ev Memleketü's-seyf ve devletü'l-aqlâm*, Beyrut-Kahire 1397/1977; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1981, s. 258, 263, 265, 269; Adam Mez, *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti: İslâm'ın Rönesansı* (trc. Salih Şaban), İstanbul 2000, bk. İndeks; Fikret İşıltan, "Seyfüddevle", *İA*, X, 536-539; Th. Bianquis, "Sayf al-Dawla", *EP*² (İng.), IX, 103-110.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

SEYHUN

(bk. SİRİDERYA).

SEYLAN

(bk. SRİ LANKA).

SEYLÜ'L-ARİM

(bk. ARİM).

SEYR

(السیر)

Hakk'a ermek için bir mürşidin denetiminde yapılan mânevî yolculuk anlamında tasavvuf terimi (bk. SEFER; SÜLÜK).